

Nová média: Od informatizace kultury k umělému realismu

New Media: From the Computerization of Culture to Artificial Realism

Václav Janoščík¹

¹ Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze
Náměstí Jana Palacha 80, 116 93 Praha 1

vaclav.janoscik@vsup.cz

Abstrakt: Příspěvek k příležitosti vydání překladu vlivné knihy Lva Manoviche „Jazyk nových médií“, který je plánován na červen 2015 v nakladatelství Karolinum. Zde nabízíme zamyšlení překladatele této knihy.

Klíčová slova: Zamyšlení, nová média, Lev Manovich.

Abstract: Article resumes some fundamental features of the new media theory outlined by Lev Manovich in his well-known book *Language of new media*, on the occasion of publication of its Czech translation. We are presenting reflection of its translator.

Keywords: Reflections, New Media, Lev Manovich.

V roce 2014 tomu bylo přesně půl století od vydání McLuhanovy přelomové monografie *Jak rozumět médiím* a její tezi "medium is message". Teorii médií se od té doby dostalo velké pozornosti. Podstatnou část tohoto zájmu dnes poutají právě nová média, která označují celou řadu různých fenoménů od počítačů obecně, přes virtuální prostředí, až k post-mediálnímu umění. Porozumět tomuto dynamickému prostoru se zdá být stále komplikovanější už jen kvůli rychlosti jeho vývoje. Při čtení knihy *Jazyk nových médií* Lva Manoviche vydané v roce 2001 již proto narážíme na autorova očekávání, která se dostávají do napětí se současným stavem mediální technologie. To však neznamená, že její současný překlad do češtiny přichází pozdě, nebo snad že by kniha sama zastarala. Časový odstup takřka 15 let naopak poskytuje lepší vhled do situace, do které se sám Lev Manovich chtěl svou knihu vsadit. Nejde mu o to spekulovat o dalším vývoji a vytváření vize nových médií, daleko spíše chce zachytit historický moment artikulace jejich jazyka. "Právě v okamžiku, kdy vzniká, a kdy jsou ještě viditelné jednotlivé kulturní formy, které jej utváří, před tím než se spojí do jednolitého jazyka."

Bylo by sice unáhlené tvrdit, že nyní jsme již dosáhli stabilního jazyka nových médií a můžeme tak zhodnotit oprávněnost Manovichovy teorie. Každopádně dnes můžeme sledovat dominantní a prosazené formy novomediálních technologií. Zajímavé je, že jejich stabilizaci přitom Manovich nespátňuje pouze v komerčním využití, ale především skrze to, jak se vepisují do obecného rámce naší kultury. Právě v tomto přesunu spočívá nejen důležitost jeho knihy, ale nových médií jako takových. Spolu s tím, jak se stávají stále důležitější sférou současné společnosti, jejich formy, operace, ale také obrazotvornost proniká stále hlouběji do obecného rámce kultury. Například databáze a prostor pohybu, podle Manoviche dvě nejdůležitější formy nových médií, nejsou jen klíčovými prostředky počítačového rozhraní, ale ovlivňují veškeré naše reprezentace informací a jejich vnímání. Na mnoha místech tak Manovich mluví o procesu computerization, který jsem se rozhodl překládat jako informatizaci. Již z tohoto důvodu by jeho kniha neměla uniknout pozornosti informatiky.

Pokud bychom přeci jen chtěli otevřít palčivou otázku po tom "co jsou to nová média", opět se budeme pohybovat v intimní souvislosti s informatikou. Možná nejznámější kapitola knihy vypočítává pět principů nových médií, kterými jsou číselná reprezentace, modularita, automatizace, variabilita a překódování. Přestože se tedy Manovich snaží vypořádat s "mýtem digitálního", je zřejmé, že nová média definuje skrze počítačovou technologii. Nová média jsou dokonce sférou, která logiku počítačů rozšiřuje do celku kultury právě skrze její informatizaci. Ještě důležitější a originálnější je však historické ukotvení nových médií. Manovich sleduje paralelní genealogii výpočetní techniky na jedné straně a mediální technologie na druhé. Od Jacquardova tkalcovského stavu, který v sobě již v roce 1801 obě linie obsahoval, protože byl nástrojem na vytváření obrazů a zároveň představoval určitého předchůdce počítačů načítající informace z dřevěných štítků, se obě technologie oddělují, aby šly svou cestou až to příchodu moderních multimediálních počítačů v 80. letech.

Konkrétnějším přínosem Manoviche pro tuto archeologii médií je svázání nových médií s avantgardou, ale také s vývojem filmu. V prvním případě nejenže uvádí celou řadu uměleckých děl, do jejichž rámce nová média zasazuje, ale již svým východiskem se na avantgardu pokouší navazovat. Mluví například o objektech a nikoli o novomediálních dílech, aby připomněl avantgardní snahu překonat umělecké oddělování tvůrce-dílo-divák a nahradit jí přímým vstupem umění do společenské reality. Co se týče filmu, je celá kniha vedena ve světle jeho vývoje. Pro Manoviche právě toto médium vytvářelo dominantní kulturní jazyk 20. století, a proto z něj výrazně čerpají i nová média.

Jedním z nejdůležitějších momentů, ve kterém se obě linie střetávají, je realismus. A právě v něm můžeme spatřovat další klíčový prvek celé knihy. "Efekt reality" tvoří jakýsi hutný povrch jazyka nových médií. Nová média i film se neustále snaží o "produkci přijatelné nápodoby reality". V tomto ohledu se snaží Manovich převrátit tradiční protiklad mezi realističností filmového obrazu a údajně nedostatečnou realističností novomediálních objektů. Podle něj jsou naopak příliš realistické. "Umělá počítačem generovaná obrazotvornost není méněcennou reprezentací naší skutečnosti, ale realistickou reprezentací jiné reality." Manovich tak přeci jen nabízí určitou vizi nových médií, která vychází z očekávání, že dominantní podobou nových médií se stane virtuální realita, například ve formě uživatelsky vytvářených VRML scén. Je nutné dodat, že dnes se Manovich od tohoto uvažování podstatně vzdálil a jeho současné projekty se zabývají takřka výhradně systémy vizualizace (viz <http://manovich.net>).

Na zcela praktické úrovni tak můžeme rozdíl mezi artikulací jazyka vznikajících nových médií okolo roku 2001 a dnešním ustálenějším jazykem chápat na příkladu přesunu očekávání od 3D reprezentace VR systémů k praktickému využití 2D reprezentaci vizualizací dat. Odstup, který dělí Manovichovu klíčovou monografii od dnešní perspektivy tedy není nějakým zpochybněním nebo zásadním zastaráním, ale naopak tvoří hutný rozměr forem, operací, či rozhraní. Díky tomuto prostoru, půl století od McLuhanovy knihy a jeden a půl dekády od té Manovichovy můžeme přeci jen již lépe rozumět novým médiím a jejich jazyku.